

Elizabeth Peel, Rosie Harding (eds.):
Ageing and Sexualities: Interdisciplinary Perspectives

Farnham, Surrey, UK, Ashgate 2016, 237 s.

Sexualita ve spojitosti se stářím se ve vědeckých kruzích za posledních dvacet let (a především pak po vynálezu viagry) skloňuje stále častěji. Stereotypy asexuálního a emočně bezobsažného stáří jsou postupně nahrazovány apelem aktivního stárnutí, jehož součástí má být i seberealizace jedince prostřednictvím partnerských vztahů, včetně nutnosti udržení a uspokojení sexuálního apetitu. Zatímco se však většina dosavadních studií zaměřovala primárně na heterosexuální stárnutí (především v kontextu zdraví, funkcionality, výkonu či touhy), otázky LGB sexualit zůstávaly na okraji badatelského zájmu. Kniha *Ageing and Sexualities: Interdisciplinary Perspectives*, jež vznikla pod taktovkou editorického dua Elizabeth Peel a Rosie Harding, přistupuje k tématu stárnoucích sexualit – s ohledem na jeho diverzitu – z interdisciplinární perspektivy, s primárním důrazem na genderová specifika a prostorovorelační souvislosti. Kolekce deseti původních esejů od autorů a autorek z rozličných sociálněvědních oblastí i geografických kontextů (Anglie, Austrálie a Afriky) představuje paletu pestrých teoretických, analytických i praktických přístupů k výzkumu stárnoucích sexualit a jim příslušejících diskurzů i normativních rámců. Zorné pole antologie ostří na (ne)reprezentaci a kulturní konstrukce stárnoucích sexualit ve stále různorodějších prostorových souvislostech (na individuální úrovni, v institucionální péči či virtuálním světě) i na jejich regulaci v rozličných politických, právních či sociálních kontextech. Neopomíjí však ani oblast tělesnosti a s ní spojené problematiky individuálního zakoušení stárnoucích (i chřadnoucích) těl a sexualit. Kniha tak otevírá řadu palčivých otázek a podtémat, prostřednictvím nichž se snaží nastínit možnosti a nové směry kritického sociál-

něvědního zkoumání, především s ohledem na problematiku a specifika LGB stárnoucí populace.

Kapitola „Ageing and Sexuality in Western Societies: Changing Perspectives on Sexual Activity, Sexual Expression and the ‘Sexy’ Older Body“ z pera Sharron Hinchliff a Merryn Gott vhodně zakotvuje téma stárnoucích sexualit přehledným shrnutím dosavadních výzkumů a poznání. Předestírá proměnu pojetí sexuality ve stáří – od stereotypu asexualit po stále intenzivnější apel k (nejen sexuálně) aktivnímu (rozuměj „zdravému“ a „vhodnému“) stárnutí, jež spoluvytváří nově vzniknuvší normativní ideál „sexy oldie“. Je však nutné podotknout, že kapitola do jisté míry pouze sumarizuje a aktualizuje informace, které byly již dříve publikovány v monografii druhé z autorek *Sexuality, Sexual Health and Ageing* (Open University Press 2005), jež je jedním ze zakládajících kamenů a kanonických děl na poli výzkumů stáří a sexuality. Jakkoliv však aktuální text nepřináší nijak inovativní či překvapivé informace, vhodně slouží k základnímu uvedení a zorientování se v dané oblasti.

Nové možnosti k realizaci a prozkoumávání vlastní sexuality skýtá (nejen) pro jedince staršího data narození prostředí internetu. Chris Beasley a Mary Holmes se tak v kapitole „Internet Dating, Sexual Intimacy and Older People“ věnují kreativním způsobům bytí a dělání heterosexuality na online seznamkách pro seniory. Za využití konceptu heterodox heterosexuality zvažují diverzitu podob a (ne)normativních heterosexuálních projevů, přičemž poukazují na možnosti subverzivního sexuálního chování a oddělování genderu ve virtuálním světě.

V „Older People and Sexuality in Residential Aged Care: Reconstructing Normality“ naopak Michael Bauer, Linda McAuliffe a Deirdre Fetherstonhaugh poukazují na skutečnost, že navzdory nové rétorice celoživotních sexuálních potřeb jsou tyto v kontextu rezidenční péče opomíjeny či

konstruovány (ať již rodinnými příslušníky, zaměstnanci či ostatními obyvateli instituce) jakožto nežádoucí. Ačkoliv tak samotný senior považuje svoji sexualitu za zdravou a aktivní, přesunem do pečovatelského domu mohou být jakékoliv její projevy pokládány za nevhodné, či přímo deviantní. Autoři otvírají i eticky problematické téma demence, spojované s otázkou kapacity člověka k udělení souhlasu k aktivitám sexuálního charakteru. Opakovaně tak upozorňují na institucionální rozpor mezi nutností ochrany rezidentů (a dodržení standardů péče i organizační kultury) a zachování jejich autonomie i práva na soukromí. Kladou proto důraz na nutnost vzdělávání pracovníků rezidenčních zařízení i potřebu jasnějšího definování praktik a postupů daných institucí. Současně naznačují, že je celá situace v důsledku přítomného heterosexismu ještě problematičtější v případě LGBT jedinců. O situaci v České republice pojednává jako jedna z mála např. studie PROUDu z roku 2016 *LGBT senioři/rky – neviditelná menšina. Situace stárnoucích leseb, gayů, bisexuálních a trans osob v České republice a perspektivy LGBT přátelské zdravotní a sociální péče* (J. Novotná (ed.) et al. Praha: PROUD 2016. Dostupné z: <http://proud.cz/starnuti.html>).

Konsekvencím přetrvávajících předpokladů o asexuálním stáří je věnována i kapitola „Inclusion and Representation of Older People and Sexual Health in Sub-Saharan Africa within Contemporary Population Health Research“ z prostředí subsaharské Afriky, v níž Gloria Chepngeno-Langat a Victoria Hosegood analyzují literaturu tamější produkce věnovanou sexualitě a sexuálnímu zdraví s cílem zjistit, do jaké míry a jakým způsobem je v ní reprezentována stárnoucí populace. Výsledky kritické studie ukazují, že respondenti staršího data narození jsou ve výzkumech obvykle opomíjeni, a to navzdory skutečnosti, že počet HIV pozitivních seniorů i nálezů v pozdním věku narůstá. Text ilustruje, jak otázky vědy zrcadlí přetrvávající společen-

ské stereotypy i jakým způsobem je následně zpětně posilují či vytváří – například právě zneviditelnováním stárnoucí sexuality. Současně dokládá, jak nezastoupení starších ročníků ve výzkumech opětovně patologizuje projevy jejich sexuality, přičemž negativně dopadá i na zdravý zmiňované populace.

Skutečnost, že jsou senioři naopak ideální skupinou pro studium sexuálních identit, chování či touhy, dokládá text „Sexual Identity Labels and their Implications in Later Life: The Case of Bisexuality“ věnovaný bisexualitě. Rebecca L. Jones analyzuje viněty obsahující příběh bisexuální seniorky, která v průběhu života žila v partnerství s muži i ženami. Na daném příkladu autorka demonstruje, jak se mohou sexuální preference i popisy vlastních identit v průběhu života proměňovat v závislosti na různých kontextech, pročez je to právě etapa stáří, která ideálně znázorňuje fluidnost sexuálního chování a způsobů nálepkování (labeling) identit. Nejenže tak ve výzkumech není vhodné odvozovat sexuální identity respondentů od jejich aktuálního partnerského uspořádání či sexuálních projevů, souběžnou chybou je i rigidní přemýšlení v dualistických kategoriích identit, které přehlíží a marginalizuje specifické zkušenosti stárnoucích bisexuálů.

Kapitola „Troubling Identities? Examining Older Lesbian, Gay and/or Bisexual People's Membership Categorisation Work and its Significance“ je taktéž věnována otázce sexuálních identit, avšak tentokrát na úrovni interakčních momentů volně plynoucích rozhovorů, neboť studuje způsoby kategorizační práce v procesu ustavování subjektu. Pomocí „membership categorisation analysis“ (spojující metody etnometodologie a konverzační analýzy) zde Andrew King představuje identity LGB jedinců a jejich sexuality jakožto performativní, neustále vyjednávané (skrze i vůči ideálu heteronormativity) a reprodukované v individuálních narativech i interpersonálních kontextech. Podobně jako R. L. Jones

i A. King – ať už s apelem na výzkumníky, poskytovatele sociálních služeb či policy-makers – zdůrazňuje, že by sexuální identity neměly být považovány za rigidní a striktně dualistické, neboť daná koncepce ústí ve zneuznávání specifických potřeb LGB seniorů a podněcuje sociální znevýhodnění.

Konkrétnějším důsledkům marginalizace a přetrvávajících nerovností ve vztahu k LGB seniorům v právu a sociální politice se věnuje příspěvek „Ageing Sexualities in UK Regulatory Contexts“, analyzující anglický regulativní kontext. Sue Westwood za použití socioprávního přístupu poukazuje na několikanásobnou diskriminaci LGB jedinců, která mimo jiné ústí v nedostatečné rozeznání nesexuálních či nebiologických vztahů seniorů – tedy často právě těch sociálních vazeb, které jim poskytují pomoc a péči v případě nemohoucnosti, a právě jimž tudíž v důsledku nemohou být přiznávány dostatečné finanční či sociální zdroje podpory. Autorka poukazuje na selhání rozpoznání a adresování rozdílů mezi seniory i přetrvávající heterosexismus (posilovaný v intersekcí s genderem, třídou i rasou/etnicitou). Současně otevírá i otázku přehlížení sexuality a specifických potřeb LGB jedinců v kontextu rezidenční péče.

Podobně se i Mark Hughes v „Towards the Inquiry into Aged Care and Beyond: The Promise and Challenge of a New Era in LGBTI Ageing“ věnuje problematice homogenizace a opomíjení diverzity LGBTI identit, tentokrát však v kontextu australské právní reformy. Autor zjišťuje, jak se připisování práv seniorům odráží v poskytování jim příslušejícího servisu, přičemž opět zdůrazňuje nutnost zvažování širšího spektra specifických zájmových skupin v rámci LGBTI tak, aby se předešlo riziku nerozeznání komplexnosti individuálních životů i potřeb na sociálně-právní úrovni.

Závěry kapitoly „Becoming Visible: De-Marginalising Older Lesbian in LGBT Ageing Discourse“ taktéž ústí v kritiku ne-

dostatečně definovaných potřeb LGBT skupin ve zdravotnictví a sociálních službách v Anglii. Jane Traies poukazuje na podprezentovanost starších leseb jakožto respondentek ve výzkumech LGBT, přičemž si bere na paškál téma několikanásobné marginalizace lesbických seniorek vyplývající z ageismu, sexismu a heteronormativity. Autorka vychází z výsledků výzkumu 400 leseb starších šedesáti let, který realizovala s cílem zjistit, jak zmiňované seniorky prožívají, navazují či prozkoumávají lásku a (nejen sexuální) intimitu v pozdním věku. Studie popisuje rozmanitost lesbických vztahů, přičemž vyzdvihuje důležitost lesbických přátelství či tzv. volených rodin jakožto klíčových sítí pro podporu a výpomoc ve stáří, které je tak nutné odpovídacími způsoby rozeznávat, aby mohly být v případě nutnosti státem uznány a zajištěny potřeby nejen lesbických seniorek, ale i jejich pečovatelů.

Allan Tyler, Nuno Nodin, Elizabeth Peel a Ian Rivers se pak v textu „I am Getting Old and That Takes Some Getting Used To: Dimensions of Body Image for Older Men“ naopak věnují populaci stárnoucích gayů, jejich tělesnosti a přístupu k body image. Vycházejí z dat rozsáhlé *The RaRE study: Risk and Resilience Explored* z Anglie a ukazují, jak heteronormativní role, obrazy hegemonní maskuliny i orientace na mládí typické pro gay prostředí ovlivňují sebevnímání vlastního těla gay seniorů – jakožto sexualizovaného, aktivního, medikalizovaného i „jiného“ vůči heterosexuální normě. Zdůrazňují taktéž otázku temporality konstrukce těla (vzhledem k vlastní přítomné zkušenosti, minulosti i předpokládané budoucnosti) a zásadního vlivu okolí na vnímání i zažívání sebe sama a vlastní tělesnosti.

Vzhledem k poměrně širokému záběru projednávaných témat identifikuje předkládaná kolekce textů řadu klíčových otázek, které by měly směřovat další, interdisciplinární zkoumání v oblasti stárnutí a sexuality (především pak té neheterosexuální),

příčemž se občasně snaží navrhovat i praktická řešení pro praxi. Různorodý soubor kapitol tak může být inspirací pro nejednoho badatele, sociálního pracovníka či státního úředníka z různých sociálních polí a oborů. Je však nutné podotknout, že jistá roztržitost projednávaných témat je i částečnou překážkou v hlubším a komplexnějším proniknutí do studované problematiky. Texty spolu bohužel nijak nekomunikují a nejsou vzájemně příliš semknuty, neboť v knize zcela absentuje závěrečná diskuse probíraných témat, která by lépe provázala jednotlivé kapitoly a prohloubila jejich poznání. Editorovy svoji antologii pouze krátce uvozují na prostoru osmi stran, pročež kniha částečně působí spíše jako speciální číslo vědeckého časopisu než jako ucelená publikace. Obsáhlejší kritická diskuse je tak ponechána zcela na imaginaci znalejšího čtenáře. Ten by měl tudíž přistupovat ke knize spíše jako k odrazovému můstku vedoucím k dalšímu samostudiu. Bonusem pro něj mohou být bohaté seznamy referencí a citačních odkazů uváděné na konci každé z kapitol, pomocí nichž lze dohledat řadu podnětných zdrojů a rozšiřujících studií věnovaných tématu sexualit(y) ve stáří.

Andrea Bělehradová

Catharina Nord, Ebba Högstöm
(ed.): *Caring Architecture: Institutions and Relational Practices*

Cambridge Scholars Publishing 2017,
220 s.

Uspořádávání prostoru institucí zaměřených na poskytování péče a praxe pečování, která je v těchto institucích a skrze ně realizována, nejsou dva oddělené problémy. Kniha editorek Cathariny Nord a Ebby Högstöm *Caring Architecture: Institutions and Relational Practices* ukazuje, že péče vždy probíhá v konkrétních prostorových souvislostech, které významným způsobem určují, co je možné a co nikoliv.

Kniha sestává ze sedmi empirických studií a čtyř teoretických komentářů od autorek a autorů s rozdílnou oborovou příslušností. Jsou mezi nimi především geografové a odborníci na architekturu a design, ale také socioložka či teoretička vzdělávání. S ohledem na rozdílnost jejich přístupů a zájmů před námi vystupuje vztah architektury a péče jako mnohvrstevnatý problém, který každá z kapitol formuluje a řeší po svém. Nejde ale o kompilaci nesusrodatých a mimoběžných příspěvků. Jednotlivé části spolu komunikují, jsou propojeny dílčími souvislostmi a dohromady tvoří sice heterogenní, ale soudržný celek.

Důležitým spojujícím prvkem jsou použité teoretické východiska, skrze něž je institucionální architektonický prostor prozkoumáván. Autorky a autoři vychází především z poststrukturalismu a přístupů rozvinutých v rámci studií vědy a technologií (STS). Inspirováni pracemi G. Deleuze a F. Guattariho, B. Latoura, M. Callona, J. Lawa či H. Lefébvre nesledují instituce jako reprezentace, ale jako performace. Nehledají odpověď na otázku, čím institucionální architektura je, ale řeší, čím se architektura v procesu péče stává, co a jak spolu s dalšími aktéry dělá. Pozornost zaměřují na vztahy a aktérství. Jednat a působit mohou lidské subjekty, stejně jako různé objekty a materiály, a chtělo by se říci, i architektonický prostor sám. Jak se však z knihy dovídáme, architektonický prostor tak úplně sám není a nikdy ani nebyl.

Zájem o prostor jako událost se ve většině studií prolíná s konceptualizací péče, která se formovala v rámci vědních studií. Ingunn Moser ve svém komentáři mluví o péči jako o vtělené vztahové praxi, jež se uspořádává a tvaruje v materiálně heterogenních sítích. Z pohledu STS péče pracuje s nejrůznějšími prvky, materiály a vztahy, které mobilizuje a zkouší, způsobem, jenž Moser nazývá kutněním (*tinkering*). Nesleduje předem jasně daný plán, ale hledá vhodný přístup, který v daných souvislostech může vést ke zlepšení. Je poněkud